

אתר הדרומי בישראל של סתונית הרמון

שמעון כהן, סיר אוהב טבע ישראל וחבר חוג כלנית - kohenshimon@gmail.com

אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לחקר הרציונליות,
האוניברסיטה העברית בירושלים - avi.shmida@gmail.com

התצפית: 26.12.2019

פרסום: 25.5.2021

תקציר: *Colchicum ramonensis* **סתונית הרמון** היא מין אנדמי הגדל בעולם רק בישראל בהר-הנגב. זהו מין מקבוצת הסתוניות המצויצות, הקרוב לס.טוביה אך לפרח שיניים מועטות בכוסיות הצוף ורק עמוד עלי אחד. תופעה זו של עמוד עלי יחיד לא ידועה עד כה בסוג סתונית. אתר סתונית הרמון בהר עודד אשר נמצא במצלעות הדרומיות של מכתש רמון הוא היחיד המוכר מאזור הנגב המרכזי. פרטים מלאים ותיאור מפורט של הצמח והאקולוגיה שלו מצויים בכרך ב' של הספר האדום של צמחי ישראל.

תיוג: סתוניתיים, שושנתיים, הר-הנגב, צמחים אנדמיים, גיאופיטים, פורחי חורף,

=====

עד כה היה ידוע כי *Colchicum ramonensis* **סתונית הרמון** גדלה רק בהר הנגב והיא לא הייתה ידועה, ממכתש רמון ודרומה לכך בנגב המרכזי והדרומי. המין היחיד היורד בישראל דרומה מהקו הביוגיאוגרפי "קו בודנהיימר" המקביל לקו המשקעים 70 מ"מ היא סתונית הנגב-שימפר. והנה אחד מעמנו (ש.כ.) טייל בסוף חודש דצמבר במצלעות הדרומיות של מכתש רמון ומצא ליד גב עודד צפונית להר עודד את סתונית הרמון בשיא פריחה. "השני מאתנו" אשר חוקר מזה שנים את קבוצת הסתוניות המצויצות עליה נמנית ס.הרמון, היה ספקן לגבי המציאה וההגדרה, אך לאחר שחברו אמר מפורשות כי "בדק את הפרח וספר בו רק עמוד עלי יחיד" - השתכנע שההגדרה נכונה - ולבן אנו מפרסמים אתר קיצוני חשוב זה, בתקווה שחובבי טבע נוספים יגלו בהרי הנגב אתרים נוספים.

סתונית הרמון פורחת בגב עווד(מימין), 26.12.2019, צילם שמעון כהן ©

סתונית הרמון דומה ברוב תכונותיה ל**סתונית טוביה** *Colchicum tuviae*; שני המינים אנדמיים לישראל כאשר ס.טוביה גדלה מנחל פרת במדבר-יהודה ועד אזור שדה-בוקר בנגב הצפוני. דרומה לקו זה מחליפה סתונית הרמון את סתונית טוביה באותו בית-גידול ועל כן מתאים לקרוא להם מינים ויקריים. לשני המינים כוסיות צוף מפותחות בבסיס זירי האבקנים כאשר שיניים בולטות בשפתן; על כן אנו קוראים לקבוצת סתוניות אלה בשם "הסתוניות המצויצות"; הן גדלות בספר המדבר ובצפון הנגב ופורחות בחודשי החורף על פני הקרקע. בעונה זו משאבי המזון לנמלים זעומים והן מנסות להיכנס לפרחים ולדלות מהן כל טיפת צוף. מחקר של עמיאל וסל הראה שהשיניים העוטרות את כוסיות הצוף מונעות מהנמלים "לשדוד את הצוף" אשר שמור למבקרים בעלי יעילות האבקה עדיפה לסתוניות (Vasl and Shmida 2015).

סתונית הרמון *Colchicum ramonensis* בבורות לוך, הר-הנגב הגבוה, 930 מטר. צילמו מימין יואב סילבסטר ומשמאל אורי שטיין © בתמונות הקיצוניות נראה ברור עמוד העלי הבודד האופייני למין סתונית זה בלבד כמו כן נראים בולטים מבסיס הפרח שיני כוסיות הצוף. בתמונה השנייה מימין מובלט צבע המאבקים הכהה טרם הבשלתם.

צמחי סתונית הרמון התגלו במפנה צפוני תלול מעל גב עווד (ראה תמונה). אנו משערים כי במקום יורדים 50 מ"מ גשם או פחות אך הנגר העילי ממשטחי הצלע והמפנה המוצל רוב שעות היום - משפרים מאוד את מאזן המים במיקרו בית-גידול זה. עומקו של גב עווד כ-3 מטר ובתאריך 26.12.2019 הוא היה ריק ממים ורוב הצמחים בסביבה היו יבשים. מאידך נמצא בקרבת מקום שיח קטן של אוג קוצני בשיא פריחה. באותה עונת משקעים הייתה סופת גשם גדולה בתחילת דצמבר (10-8.12.19) וגשם מקומי מועט בנגב המרכזי (20.12.19, גדעון רגולסקי). עד פברואר 2020 היה זה חורף יבש בנגב אך יתכן

והסתוונות, בתור גיאופיט האוגר מזון ומים מהשנה שעברה, פורחות גם ללא צורך בגשמי הסתיו הנוכחי. כך המצב הוא גם בבורות לויץ ברום 950 מ' שם מקדימות הסתוונות ופורחות בתחילת חודש דצמבר.

סתוונת הרמון *Colchicum ramonensis* ליד גב עוודד(מימין ומשמאל), צילם שמעון כהן ©. במרכז: סתוונת הרמון בבורות לויץ, 16.12.2015, צילם אורי שטיין ©

מעניין כי סתוונת הרמון וסתוונת טוביה אנדמיים רק לצד המערבי של הלבנט ואינם גדלות בעבר הידרן המזרחי. את מקומם תופסים מיני סתוונות דומים החסרים כוסיות מצוייצות בבסיס האבקנים. דגם זה של ספציאציה בצד מערב לבקע השונה ומנותק מההרים ממזרח לבקע הוא נדיר; רוב שאר המינים האנדמיים והרליקטים בהר-הנגב גדלים גם באדום, לדוגמא: **איריס טוביה, פיגמית פור(הסלע), נוציץ המדבר, יורינאה טרשנית, דרדר דמשקאי ולוענית הסלעים-לבנון**. פרטים מלאים ותיאור מפורט של הצמח והאקולוגיה שלו מצויים בכרך ב' של הספר האדום של צמחי ישראל.

ספרות

וסל ע פרגמן-ספיר א ושמידע א 2015 סתוונת הרמון *Colchicum ramonensis* - צמח אדום הפורח עכשיו בהר הנגב (דצמבר 2015), "פורחים עכשיו" כתב-עת "כלנית" מספר 2.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום - צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך ב'. הוצאת רשות הטבע והגנים.

Vasl A Shmida A 2015 The adaptive role of nectarial appendages in *Colchicum*. *Plant Systematics and Evolution*. 301: 1713-1723